

# לשוננו לעם

עורכים: א' איתן ומ' מדן

כרך לו, תשמ"ה



האקדמיה ללשון העברית  
מוגן בזכויות יוצרים

## בין סֵלֵב לַעֲבֵר

(הסיוּם)

ז

ובמובאה של יעקל יאקיר נשלבה אף תיבת "ראפטום" פלשון קֶטֶף. ואף היא, עם היותה שאולה מלאטינית, מצויה בלשונות הסלאביות המנויות. וכבר נשאלה ברבים השאלה, על שום מה השרישה בידיש ונתחבבה יותר מלשון "פלוצעם", "פלוצלינג", שעניינה "פתאום"; והשיב וולף יונין במדור הלשון ("טאָג־מאַרגן־זשורנאל"), פי מקורה של התיבה ברוּמית, וכבר קיָקרוּ נסתייע בה, וניתן להביא רוב דוגמות שימוש. וראה, למשל, גוסטאב מאַקמאַן: "זענען מיר פלוצלינג גאָר מיט א מאָהל / ראפטעם אלע דרייא שטעהן געפליבען" ("דיא געהיימיניסע פון יענער וועלט", 1891, עמ' 94). לאמור: פתאום, בבת אחת, בחטף, פולנו, שלושתנו, ניצבנו. וראה גם לגבי דומם מפרפס ונע: "דאָס פייער איז ראפטעם געוואָרין פארלאָשיין" (שם, עמ' 94). כלומר: האש בחטף כבתה. וכן י"ל וזהלמאן: "נוא ראפטאם מיט איין מאָהל גאָר / האָבין אונזערע אַבצעסטוואָ אָפּ גיטאָן דער שררה א שפיין" ("דיא ווייבערשע קניפלאך", תרל"ד, עמ' 9). כלומר: בחטף, בבת־אחת הציפור שלנו עולל לו לשלטון לצון. ואם לקרב, הרי לייב מלאך: "און

אָט דאָס זאָל עס ראַפּטאָם גורם זיין די גרויסע איבערקערניש אין אַ מענטשנ'ס נשמה" (אויפקום, פּברואַר 1928, עמ' 43).

פּלומר: וכלום זה הוצרך לגרום בחטף תהפוכה גדולה זו בנשמת אדם. או אהרן צייטלין: "קומט א טאָג — און דאָרט אהין צו / טו איך ראַפּטעם אַ פּאַרבלאַנקע. / ערשט די פּאַרשטאַט רוקט זיך שטאַט — צו / און איך זע ניט קיין שום לאַנקע" (די גאַלדענע קייט, חוֹב' 81, 1973, עמ' 15). פּלומר: אתא יום — ואלֵי שָׁמָּה, אני בחטף נתעָה, אך עיבור־העיר נזוז כלפיה, ואיני רואה כל אָפּר. וניתן להרבּות, ועתה לא נעיר אלא על קצת שינוי צורה, פּגון שימושי־תואר. וראה י' אוקרויטני: "אַנדערש לגמרי אַנדערש איז עם מיטן געמעל פּונעם געמיט וואָס די ראַפּטעמדיקע ענדערונג פּון דער נאטור פּירט ארויס פּאַר די קינדערשע אויגן" (די אידישע צייטונג, 29 אפריל 1966).

פּלומר: שוֹנָה, שוֹנָה לגמרי הוא ציור הלך־הרוח, שהשינוי החטוף של הטבע מעלה לפני העיניים הילדותיות. או קהאַס (קהת) קליגר: "ווי ס'וואָלט פּון מיר ראַפּטאַוונע האָפּן געוואָרן עפעס / איין שטיק ליים" ("די שיינע רויז", תשפ"ד, 46).

פּלומר: כאילו נעשיתי בחטף איזו חטיבת־חמר. וקדם להם, יוסף פּרל בהלעגת דיבורם של חסידים: "איך שיק דיר אַ שליח מיוחד, וואָרין עס איז אַראַפּטאַוויי אינטעריס" (יידישע פּתבים, 1937, עמ' 53). פּלומר: אני שולח לך שליח מיוחד, משום שזה עניין חטוף. וכן: "האָט ער אַברירה — אַזאַ ראַפּטאַוויי זאָך צו טוהן, אַז די גאַנצִי וועלט וועט איברגיקעהרט ח"ו" (שם, 187).

פּלומר: בַּרְרָה יש לו לעשות דבר חטוף פּוּזָה, שכל העולם יתהפך חס ושלום.

אבל עיקר השימוש הוא ראפטום, ראפטעם, ראפטאם וכדומה, ובגלילות גידולי נודע הצירוף "שפת-ראפטום", והוא לזכר השבת, שנקראו בו לתורה בחורים פחותים מבר-מצנה כסימן חתונתם החטופה שהצילתם מחובת גיוס לצבא האוסטרי, ונשמר העניין בכמה זיכרונות (ראה למשל, בזיכרונותיו של ר' אשר כורך).

## ח

ויש גם שימושים, פדמות התיבות שנידונו, שגלגולם מלשון ללשון, וכן תיבת שטורם, שהוא בגרמנית לשון סערה, ונדד לסלאבית, אם לרוסית ואם לפולנית, ובצורת אַבלאטיבוס, וכן ייאמר brąc szturmem, ועיקרו בכיבוש-עיר, פדרך כיבוש חומותיה בקרב, וניתן עניין לכיבוש אישה — וכבר נזקקתי לזה במאמרי "אייננעמען [לכבוש] פאליגראַד", בספרי: א וואָרט פאַשטייט (פרך א', תשל"ה, עמ' 18–24). והוא שימוש, כשם שניתן לכל עניין אחר הטעון לכידה וכיבוש; וראה, למשל, עוזר פלושטיין: "איך האָב מיך מיישב געווען מעדאַרף דיא פאליטיקע מיט דיא עטיקעט לייגין אָן אַזייט אונ נעמען דיא זאך שטורמאַם" ("דיא שטאַדט רויבער", 1911, חלק ב', עמ' 13); ושיעורו: נמלכתי בדעתי. צריך להניח הצדה את הפוליטיקה ואת האתיקה וליטול את הדבר בסערה [בכוח, בעצמה].

אך דין לזכור, פי הוראת "שטורם" היא לא לסערה בעלמא, אלא להשתערוּת-צבא וכיבושו, וראה מונחי צבא (כגון "לאַנדשטורם", "שטורמטרופפע" וכדומה).

אבל נשוב לשימוש, שמקורו סלאבי, והאבלאטיבוס שלו

מורה על שיתופו של מאמץ וזירוז, וכן שם-העצם raz וממנו ראזעם, ראזאם, והוראתו גם "פעם" גם "מכה", והוא נפצל בהיגוי למלעיל ולמלרע, ובפולנית ישמש ברגיל גם זכר tym razem, ובנדיר גם נקבה ta raza, ופשטה שאילתו מרוסית ליידיש. וכן בשירו של ח"נ ביאליק "אלע שטראַמען שטילע וואַסער / ווי מיט איין געדאַנק, איין עצה / וועלן זיך אַ נעם טאָן 'ראזאָם' / און א שפאַר טאָן מיט איין פלייצע // 'ראזאָם ברידער!' און צעבראַכן / מוז די גראָבע אייזדעק ווערן" ("ערב פרילינג", שנכתב בסמוך למהפכת 1905, ונכלל בספרו: שירים — לידער און פאָעמעס, תרפ"ב, עמ' 56–59). ואם לתרגם את הקטע דרך פרוזה, כך עניינו: כל זרמי מים שקטים כמו ברעיון אחד, בעצה אחת, יתלפדו "יחד" וילחצו בכתף אחת "יחד, אחים", ומן המוכרח, פי יישר מכסה-הקרח העבה. וראוי ליתן הדעת על השכנות של השלישייה — רעיון אחד, עצה אחת, כתף אחת — ושל תיבת "יחד", הבאה שלוש פעמים על ביטויה. ומצד-מה מגע לנו לשימושים, שבהם מובלטות הייחודיות והיחודיות, וכדוגמה בולטת ראה הביטוי העשוי פדרך חריזה בין כצורה לאטינית פביכול "הענדום פענדום", ובייחוד סלאבית "הענדעם פענדעם" להבעת מהירות מופלגת וקיצונה, וראה מ"א שצקס: "ער איז הענדאָם פענדאָם ארויס גילאָפּין פון פידלער קוים מיט דער נשמה" (יודישע פאָלקסביבליאָטעק, 1988, עמ' 175). פלומר: הוא במהרה-במהרה רץ מן הפנר בדוחק כל נשמתו בו. וכן ר' מרדכלי (=טשמרינסקי) "און די קינדער די געשייטע — / הענדום, פענדום / קוין אריין אין תהום / מיט קאָפּ אראָפּ!" ("משלים", 1919, עמ' 61), ושיעורו:

והילדים הפיקחים, מהר-מהר, לתוך תהום, ראשם למטה. ואף  
 אליעזר שטיינבארג: "און ווארטן ניט אויף פיבוד גאָר די געסט.  
 / 'קומט מיטעסן! ווי דער שטייגער. ניין! / הענדום-פענדום,  
 מען איז דאָ, מען עסט" ("משלים", כרך ב', תשט"ז, עמ' 72).  
 פלומר: ולא מחפים לכיבוד פלל האורחים "בואו ותסעודו עמנו!"  
 כמנהג. לאו! בחפזה נמצאים, אוכלים. וכן: "אין פאָר זיך אַליין  
 גענומען ער [דער האָז] אַנטלויפן יאָגן / הענדים-פענדים  
 וואַהין די פיס אים טראָגן" (שם, עמ' 114). פלומר: ומפני עצמו  
 התחיל [הארנב] לברוח, לדהור במרוצה-במרוצה באשר נשאוהו  
 רגליו. וכן: האָסטו דיר ניט, נאָ דיר — / הענדום פענדום זיך  
 אויף אים די בין" (שם, עמ' 160). פלומר: ואם אין לך, הרי לך  
 — במרוצה במרוצה השתערה עליו הדבורה. וקדם ממשל אחר,  
 בעקבי ממשל מפורסם — מ' ריווסמן: "דו, ליפער שוואַלב,  
 פליהסט אויך / סתם הענדום פענדום אין דער הויך — / זעה,  
 אדרבא / זיך איינקויפן אַ עולם הבא" (קרילאָוס משלים).  
 לאמור: אַת סנונית חביבה, טסה גם את סתם במרוצה-במרוצה  
 במרום, ראי אדרבא, לקנות לך עולם הבא. ומה שהבאנו משמם  
 של ממשלים, ניתן להעשיר מדברי משוררים מספרים פהמה  
 וכהמה. וביאור האמרה לפי הפולנית *jednym pędem*,  
 ששיעורה "ברהיטה אחת", והשינוי על דרך חריזה, פדרך נעימה  
 של חידוד. ולא אסתיר היסוסיי, שסבורני, פי נערב בזה רישום  
 התיבה הגרמנית *behenden* בכיפולה, שפירושה מהר-מהר,  
 והיא מצויה בידיש ישנה ובטייטש, ותיבת *behende* —  
 שהוראתה: מתאים, נוח, זריז, מיד — קיימת בגרמנית עד עתה,  
 ושורשה הישן שתיים תיבות *bi henti, zi henti*.

ודאי, המבחין אינו יכול שלא לתמוה, מה רבוי בדגמי-השימושים שלפנינו, שניתן להוסיף עליהם, ענייני תנועה וקצבה, בהליכה וברכיבה ובנסיעה, מהם שאינם משל דוברי הלשון השואלת, היהודים, אלא משל הלשונות הנשאלות, הם הגויים. אך תמיהתו תפחת, אם ייתן דעתו על כך, שיש רוב שימושים אחרים ואינם מפלל הקבוצה הזאת, וניתן, לכל המרובה, לשייכה לקירובה. הרי, למשל, תיבת כְּאֶדְאָרְאָם, שעניינה תנועה סוכבת, סחרחרת, ופשוטה בדיבורם של יהודים. ונפתח בדברי הסופר האוקראיני המובהק פֶּאָנאַס מירני: "זאַשוּמילאַָ אוּ מאַייך אוּשאַךְ... זאַכאַדיוו כְּאֶדְאָרְאָם סוויט פּערעד אָטשימאַ — — קרוּהאַם מענע טעמנאַ — —" (כתבים נבחרים, 1949, פרק א', עמ' 17); ותרגומו: עלתה המיה באוזניי. הילך סחרחר העולם לפני העיניים, בעיגול חשכה. וכן: "בְּאֶלִיט מְאִיאַ האַלְאוּענקאַ אָד דומאַק קרוּהאַם כְּאֶדְאָרְאָם כְּאֶדִיט" (שם, שם, עמ' 20); פלומר: פואב ראשי הקטן מהרהורים. הולך בעיגול סחרחר. והדוגמאות בידיש מרובות. וכן מיכה יוסף ברדיצ'בסקי: "ס'איז געוואָרען א געלויפעניש, און אַ גערודער, אַז די שטוב איז געגאַנגען כְּאֶדְאָרְאָם" ("יודישע פתבים", חוברת א', עמ' 169); פלומר: נעשו מרוצה ומהומה, שהחדר הלך סחרחר. וכן מלך ראָוויטש: "אייביק איז די שטוב געגאַנגען כְּאֶדְאָרְאָם און אויף רעדלעך" (במאמרו: ברכה און קללה אין דעם וואָרט פּאַרטיי); פלומר: לעולם הלך החדר סחרחר ועל גלגלים. וכן שלמה רויטמאן: "מייך שטוב גייט כְּאֶדְאָרְאָם פון ניגון אָט דעס גרויסן / ווי איך וואָלט וואוינען אין א ריזיקן

קלאוויר" (סאָנעטן, תשל"ז, עמ' 113). פלומר: חדרי הולך  
סחרחר מזה הניגון הגדול, פאילו שכנתי בתוך פסנתר גדול. וזאת  
לזכור, פי תיבת "שטוב" עיקר הוראתה "חדר", אך היא  
מורחבת פדי הוראת "בית", ובפתגם הנידון עניין כאָדאַראָם  
יחול על רחוב, גליל, עיירה, מדינה, עולם. והדוגמאות רבו  
מספור. וכן יוסף קרלר: "נאָר איין נאָר פלוצעם, נאָר ראָפּטעם,  
הערט אויס מיך — / סגייט כאָדאַראָם ליטע. אין שטאַט טוט  
זיך חושים" ("זעט איר דאָך", תשל"ב, עמ' 183). ושיעורו: אך  
אויל אחד פתאום, אך בחטף, מאזין לי — הולכת סחרחר ליטא,  
בעיר בלבולת.

י

אכן, מובאה זו של יוסף קרלר ראוייה לעיון מיוחד, ולא  
בלבד מצד תחילתה ואמצעה, אלא במובלט מצד סופה. פי אם  
לאמצעה, לפנינו שתיים תיבות, שהן בפירוש בחינת אפלאטיבוס  
אדורביאלי פדרך האוקראינית, שהן שאולות הימנה (ראפּטעם,  
כאָדאַראָם). אך אם לתחילתה, לפנינו תיבה המתדמית להן  
בצורת סיומה (פלוצעם), אך היא שאולה מגרמנית, שבה דמותה  
אחרת: תיבת plötzlich, שיסודה plotz, שעניינה קול מפה  
הנשמע במובלט; בערך: בְּמַחַת אחת, ולותר העבירה מלשון  
blotzling (וראה בידיש: גם פלוצלינג, גם פלוצים, ובבניינה  
דומה, לא בלבד במשמע אלא אף בצורת הסיום "פתאום",  
הנהגית בדיבור: "פיסעם, פיסים")<sup>1</sup>. אך עיקר הוא לנו עתה סופה

---

1. הגב' נורית רייך מעירתני על מעשה המשורר אבות ישורון,  
שהחדיר תיבת "פלוצים" ללשוננו, ובספרו "השבר הסורי אפריקני" (ספרי  
סימן קריאה, 1974), בשירו "השיר על היום הזה" (יום הולדתו, והוא ביום



של המובאה: אין שטאַט טוט זיך חושים — שעיקרה חושם; ואברהם אבן-שושן מביאה באוצרו בחזקת מלה מחודשת על-פי שמו של שוטה מופלג באגדה העממית, והמובאות שתיים, אחת של שלונסקי ואחת של קיסרי. והוא הדין ביעקב פנעני, המביא תיבת חושם ומגדירה ככינוי עממי לבטלן, ללא-יוצלת, לתמים ולחלוש-דעת, על שמו של שוטה מפורסם באגדה העממית. והמובאות שלוש: האחת של שלונסקי שמביאה אבן-שושן, ושתיים אנונימיות. ואילו נחום סטוטשקוב, באוצרו היידיש, מביא סי' 228, ערך חרשות, שמות-העצם: טויפקייט, אומהערעוודיק, חושימדיקייט; שמות-התואר: טויבער, חושים, טויבער חוש; ובאדיקטיב: הערעוודיק, חושמדיק; ואילו "חושם" ליתא, ואף באוצרו העברי ליתא. ובאמת יסודה של המלה "חושם", והוא שמו של בן דן, שהמדרש מעמידו חירש: "חושם בריה דדן תמן הנה ויקירן ליה אודני" (סוטה יג, ע"א), כלומר: חושם בן דן היה שם, ואוזניו כבדות; ומתוך שלא שמע, נטל מקלו וחיבט ראשו של עשו, שנשמט ונפל לרגלי יעקב, לקיים: ישמח צדיק כי חזה נקם; פעמיו ירחץ בדם הרשע. והוא כתוב בתהלים מזמור נח, אשר רבו פן רבו בו הרמזים לקבורת יעקב: זרו רשעים מרחם תעו מפטן דברי כזב, חמת למו פדמות חמת נחש כמו פתן חרש יאטם אזנו — — בטרם יבינו סירתים אטד". וכבר הראה ר' צבי קארל דברי המזמור בחינת פיגומים לבניין מדרש חושם בן דן ועלילתו בגורן האטד. ולענין חילופים של חושם וחושם, ראה בגלוסאר לאוצרם

ביפר): פלוצים נפתחה דלת / אני לפני הסף (עמ' 9). וכן בשירו "השיר על האפריקים": פלוצים נפתחה דלת. תּׁל מֶשֶׁךְ איש מילואים החוצה (עמ' 11).

של פרנשטיין-זגל Chushom, חושם; והביאור: ברגיל נגדר בשם זה, לפי אגדת התלמוד, אידיוט, או אדם חירש. יוסף קרלר יליד דאשוו שפפודוליה, הוגה תיבת חושים פלשון "כישים", והוא פדרך האמרה הקרויה: ער איז געפליבן שטיין חושים, בהגיית "כישים", והמשמע: ניצב כגולם. אבל אפשר ויליד צפון, כגון בילורוסיה וליטא, הגה בדיבור כושאם, ולא שמעתי. על כל פנים אברהם טנדלאו באוצרו (1860) מביא סי' 12: Das is a Chuschim, פהגדרת קשה-שמיעה, ומזכיר חושים בן-דן, שלפי האגדה היה חירש מאוד, ומזכיר מעשה חושים, המתוז ראשו של עשו (לפי ילקוט בראשית), ומזכיר חילוף "חושים — שוחם", ואף מציין אגדות אחרות על המתת עשו. ובתמיהה יוער, כי עניין חושים מובא אף ביונתן בן עוזיאל (בראשית נ) בלא להזכיר את חירשותו.

ונסיים בדוגמת חושם לפי זיכרונותיו של שלמה צמח על עיר קראקא, כפי שנראתה מעיירת הורתו, פלינצק (= פלונסק): "היה שמה של עיר זו — תואר נרדף למשהו מרוחק מעולם המציאות. כשאדם מבולבל במחשבותיו, ואינו יודע מה הוא סח, אומרים: חושם זה אינו כאן, בקראקא הוא" ("שנה ראשונה", כתבים, תשכ"ו, פרך ב', עמ' 225). שאלתיו, איך הגו אותה תיבה בעיירתו; השיב: חושים; ודיוק ההגייה בדיבור השגור כישים, וכמובן במלעיל.

יא

ונחזור לרישומה של הסלאבית, שחדרה גם ליידיש, כגון בביטוי; ס'איז אים אויסגעפאלן באַקיעם; כך פדרך הפולנית.

ואילו פדרך האוקראינית: באַקאַם. וכונת הביטוי למי שצָרְתוּ, פאבו, ייסוריו גברו יתר על הרגיל, הנהוג, ועיקרו מיתה של תלייה, שדרפה בתקיעת קנה-עץ חד ומחודד בתחתית הגוף, שיעבור פנים הגוף ויצא בקדקודו ויגרום למיתה נמהרה יותר; אך תחת זאת הקנה יוצא לצד הגוף וגורם לרוב ייסורים וממתן את המיתה. והאמירה פשוטה בין האוקראינים — שהיה זה עונש שנגזר על הקוזאקים הממרים והמורדים, ונעשה משל לייסורים יתרים. ויצחק באשוויס מקדים דרך ענישה זו לראשית תולדות פולין: "קראַלן וועלן מיר ארויפזעצן אויף אַ פלאַקן און צעלעכערן זיין אינגעוויד" ("דער קעניג פון די פעלדער"). פלומר: את קראל נושיב על מוט וננקב את מעיו. והביטוי wyjść komuś bokiem (נרשם ראשונה ב־1674) נעשה משל לנמשלים הרבה, כגון פליציאן פאלנסקי על החכמים מימי־קדם, שעמדו בצדק בפני הקסם של המין החלש, ככול שנוכרו, פי עוד לאדם הראשון kobieta wyszła bokiem (יוליאן טובים באנתולוגיה של ארבעה דורות של המכתם, 1957, עמ' 358), פלומר: יצאה מן הצד. ונמשיך בדוגמאות שנקלטו בה בידיש, כגון ר' משה מרקוזה, בספר רפואות הנקרא עזר ישראל, (1790): "ער האָט אָבר [= אָבער] פאר געסין דאָס די עטליכע גראָשין פון גאַסט פאַלט אים באַקאַם אויס" (לפי פרילוצקי, זאַמלביכער, 1917, עמ' 47). פלומר: אך הוא שכח, כי הפרוטות המעטות של האורח יצאו לו מן הצד. וכן י"י לינצקי: "מוז מיר דאָס שטיקעלע נחת אויך אויספאלן באַקאַם" ("דאָס חסידישע יינגל", מהדורת שמואל רוז'נסקי, מס' 36, עמ' 76). פלומר: אף אותה פרודה של נחת יוצאת לו מן הצד. וכן מ"י ברדיצ'בסקי: "דער מענש

בראָקט זיך אַליין אַריין אין שיסעל זיינע נאַרישקייטען, און טוט  
 ער אַ זאָך און סי געהט אַלץ ארויס באַקאָם, האָט ער נאָך טענות  
 צו גאָט" (יודישע כתבים, חוברת 6, עמ' 105). פלומר: בן-האדם  
 מפורר לתוך קערה את שטויותיו, ואם הוא עושה פבר, והפול  
 יוצא מן הצד, עוד טענות לו לבורא. וכן, למשל, משה אלטמאן:  
 "ווייל כעלם איז אַ שלימזל — ווייל שטענדיק גייט איר מיט  
 דער פוטער אַראָפּ, שטענדיק פאַלט איר אויס "באַקאָם" (פן  
 במבואו לספרו של יוסל לָרנר "פון כעלעמער פינקס", תשל"ו,  
 עמ' 7). פלומר: פי חלם היא שלומיאל, פי תמיד נופלת לה  
 החמאה כלפי מטה, תמיד יוצא לה מן הצד. ואף יוסל לָרנר עצמו  
 נעזר באותה אַמרה: "מאַכן אַ וויצל / צו אָפטאָן א שפיצל /  
 געפינען דעם ריכטיקן מקום — / זע נאָר סע זאָל דיר ניט  
 אויספאַלן באַקעם" (שם, עמ' 103). פלומר: לעשות בדיחה, או  
 לעשות דבר-עָרמה, למצוא את המקום הנכון, אך השגח, שלא  
 יצא לך מן הצד. וכן יצחק באשוויס: "אַלץ גיט מיר נאָך אַלע  
 מיינע פאַרוועלענישן, אָבער אזוי אַז ס'זאָל מיר אויספאַלן  
 באַקום" (אַליין, "סביבה", חשון תשכ"א). ושיעורו: לץ [= שד]  
 נענה לכל איוויי, אך באופן שיצא לי מן הצד. וכן: "איך האָב  
 געיאָגט נאָך פאַרגניגנס, אָבער זיי זענען מיר אויסגעפאַלן  
 באַקעם" ("די פסיכישע ריזע", "די גאַלדענע קייט", 1976,  
 חוב' 90, עמ' 155). פלומר: רדפתי אחרי תענוגים, אך הם יצאו  
 לי מן הצד. בכל הדוגמאות האלה פירוש "באַקעם" הוא לרעה,  
 לריעותא, כאותו קנה-עונשין, שנתקע בבשר-האדם ויצא דופן  
 ושלא לטובתו, אלא הרבה ייסורי-יתר.

יב

באָקים, "באָקיעם", "באָקאָם", שהיא לפי מבנה אבלאטיבוס, ולפי שימושה אבלאטיבוס אדוּרביאלי, והנומינאטיבוס שלה בפולנית bok, והיא מלת-יסוד שנת-הוראה בכל הלשונות הסלאביות, כמותה לכאורה פצורת "רַיְקִים" וכצורת "חַנָּם", המשמשות בחינת אדוּרב, ובחינתם המדומה הזאת מגבירה את השליֵת שיווים, מה גם בהגייתם בדיבור ודרך רישולו בסיומם: rajkim, rejkim, ורביֵתר בצורת "פחינָם", שהפִיֵת היא מאוחרת הרבה ובמקרא ליתא. מה שאין פן בתיבת "בַחְרָם", שאתה שומעה בדיבור: פרעג מיך בחרם (ובגליל ילדוֹתי, פרעג מיך איבער חרם, והיגויה: כאַיֵארים). ותיבת חַרָם נכנסה לפולנית pod chajrem או pod chajrem, ויש שימוש אפילו בתוספת האבלאטיבוס הסלאבי pod chajrymem. וכמובן, ניתן להוסיף: "בשלוֹם", "ביודעים ובלא יודעים", "בְּנִסְיָנִים", "לנצח נצחים" וכדומה, שאף שאינו דומה במתכונתו הקדומה, הוא דומה בזימונו המאוחר, באופן שממשות שימוש האדוּרביאלי הנכוֹן בלשון סלאב והשליֵת שימוש האדוּרביאלי הפדוּי בלשון־עבר פמתדמים והולכים, וזימונם המפתיע והמשעשע — זימון.

יג

וכדי לסיים, לעת עתה, במילתא דבדיחותא, אסיים באמירה של מי שחי בדוחקו של דוחק: "ער לעפט בצמצום", כלומר: הוא חי בצמצום; והסברתו הלוצצת: ער גייט צום זידן, ער גייט צום טאַטן, ער גייט צום פעטער; כלומר: הוא הולך אל

זקנו, הוא הולך אל אביו, הוא הולך אל דודו; ותיבת "הולך"  
הוראתה: נזקק להם; ואילו תיבת "בצמצום" פתוחה גם ללשון  
צוים, פהגייתה במרפז יידיש ודרומה, גם ללשון צוים  
פהגייתה בצפונה.

ע ד נ ה א פ ק ו ע י ר א פ ה נ מ ן

## מגמות חדשות בתפקודה של המילית על בעברית הישראלית<sup>1</sup>

א'

1. בסדרה זו נעמוד על תפקודה של המילית על בעברית  
המדוברת והנכתבת פיוס מתוך מגמה לאתר שינויים עיקריים,  
שחלו באפיוני תפקודה לעומת העברית המצויה במילונים של  
גור, אבן-שושן ואחרים.

דוגמאות להתרחבות שימושה שלא כבמקורות תוצגנה  
מתוך ניסיון לבאר את התופעות המתפתחות מבחינת תפקודן  
התחבירי ומבחינתם של תוכנן הסמאנטי ושל הפונקציה  
הפראגמאטית—קומוניקטיבית. הניתוח יתמקד רובו ככולו  
במילית על, אך מתוך הנחה, שלפחות למקצת ההתפתחויות  
שחלו בתפקודה יש הקבלה בשינויים שחלו גם במיליות אחרות,

---

1. מאמר זה הוא נוסח מורחב ומתוקן של חומר שהופיע ברשימה

אחרת (אפק—פהנמן 1982).